

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Δ΄. - ΤΕΥΧΟΣ Α΄ ΚΑΙ Β΄.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ ΚΑΙ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1881

Ότε ἴσῃσιν κατὰ τὸν δὲ διακόσιον ἑξήκοντα
βουλίσματα ἢ κατὰ παιδείας καὶ αὐτῶν καὶ
τῶν αὐτῶν εὐταίων. (Πλάτ. Θεάγος.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1881

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Δ'

ΜΑΙΟΣ ΚΑΙ ΙΟΥΝΙΟΣ 1882

ΤΕΥΧ. Ζ' ΚΑΙ Η'

Η ΑΛΗΘΗΣ ΚΑΙ ΥΓΙΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΖΗΚΙΔΟΥ,¹

τὰ ἑλληνικὰ διδάσκοντος γράμματα ἐν τῇ ἱεραικῇ σχολῇ τῆς νήσου Ἰωαννίνων.

(Συνέχεια καὶ τέλος).

«Οἱ διδάσκαλοι,» λέγει καὶ ὁ ἀοίδιμος Κοραΐς, «χρεωστοῦσι νὰ πιστεῦσιν ἀδιστακτικῶς ὅτι μόνον ἡ ἑλληνικὴ παιδεία εἶναι ἰκανὴ νὰ θεραπεύσῃ τὰς πολυχρονίους τοῦ ἔθνους πληγὰς, ἐὰν ὁδηγῆται ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας τὸ φῶς, ἤγουν ἐὰν γίνηται μὲ μέθοδον διάφορον ἀπὸ ἐκείνην, ἣτις ἐπεκράτησεν ἕως τῶρα εἰς τὰ φροντιστήρια. Οἱ διδάσκαλοι μάλιστα πρέπει νὰ ἐνθουμῶνται καὶ νὰ λέγωσι συνεχῶς ὅ,τι ἔλεγεν ὁ ῥήτωρ Ἰσοκράτης περὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ μαθητῶν. «Χαίρω περισσότερον διὰ τοὺς εὐδοκίμοθους εἰς τὰς πράξεις καὶ τοῦ βίου τὴν διαγωγὴν μαθητᾶς μου παρὰ διὰ τοὺς προκόπτοντας εἰς τὴν ῥητορικὴν μ' ὄλον ὅτι τῶν καλῶν συνθεθειμένων λόγων, καὶ ἂν τίποτε δὲν βοηθῆτω τὸν μαθητὴν εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτῶν, ἡ τιμὴ προσφέρεται ἀπὸ ὄλους εἰς ἐμέ, ὡδιὰ δὲ τὰ καλῶς πραχθέντα ὄλοι ἐπαινοῦσιν αὐτὸν τὸν πράξαντα, ἂν καὶ ἠξέουρουν ὅτι τὰ ἐπραξε διὰ συμβουλῆς μου»². Καὶ ἀλλαγῶ δ

1) Ἴδε εἰς ε' καὶ ς' τεύχ. σελ. 144.

2) «Τῶν πεπλησιακότων μοι φανείειν ἂν μᾶλλον χαίρων τῆς ἐπὶ τῷ βίῳ καὶ ταῖς πράξεσιν εὐδοκίμοθους ἢ τοῖς περὶ τοὺς λόγους δεινοῖς εἶναι δοκοῦσιν. «Καί τοι τῶν μὲν εὐ ῥηθέντων εἰ καὶ μηδὲν συμβαλοίμην, ἅπαντες ἂν ἐμοὶ τὴν αἰτίαν ἀναθεῖεν, τῶν δὲ ὀρθῶς πραττομένων εἰ καὶ πάντες εἰ δεῖν με ἀμ-

»αὐτὸς λέγει· «εἶμαι ἀδιστακτῶς πληροφορημένος ὅτι οὔτε ἐπιστήμη
 »οὔτε τέχνη οὐδέμια δύναται ἢ νὰ παραδοθῆ με εὐκολίαν ἢ νὰ ἔλθῃ εἰς
 »τελειότητα χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῆς φιλοσοφίας.—Ἡ φιλοσοφία
 »καταγίνεται εἰς τὴν διόρθωσιν ὄχι μόνον τοῦ νοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς θελή-
 »σεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπου βλέπεις κακοήθη καὶ διστροχμμένον ἀνθρω-
 »πον, μὴ ἀμφιβάλῃς ὅτι ἡ κακία του εἶναι ἀποτέλεσμα ἢ παντελοῦς ἀ-
 »παιδευσίας ἢ κακῆς καὶ ἀμεθοδου παιδεύσεως.—Τόσον εἶναι βέβαιον
 »ὅτι χωρὶς τῆς φιλοσοφίας κανὲν ἐπιστήμης ἢ τέχνης μέρος, καμμία
 »πράξις ἀνθρωπίνη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατευθυνθῆ εἰς καλὴν ἔκβασιν,
 »ᾧστε οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὠνόμαζον φιλοσοφίαν ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς
 »ἀνθρωπίνης παιδεύσεως, ἤγουν τὴν θεωρίαν καὶ πράξιν ὅλων ὁμοῦ τῶν
 »χρησίμων εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον¹ καὶ τὸ μεγαλείτερον καύχημα τῶν
 »Ἑλλήνων ἦτο ὅτι αὐτοὶ εὑρεταὶ τῆς φιλοσοφίας ἐχρημάτισαν, καθὼς
 »εὐμορφα τὸ παριστάνει ὁ Ἴσοκράτης μετὰ τὰ σοφὰ ταῦτα λόγια, τὰ ὁ-
 »ποῖα ἔπρεπε νὰ ἦναι χαραγμένα με χρυσὰ γράμματα εἰς τοὺς τοίχους
 »τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. «Φιλοσοφίαν τοίνυν, ἢ πάντα ταῦτα συνεξεῦρε
 »καὶ συγκατεσκεύασε, καὶ πρὸς τε τὰς πράξεις ἡμᾶς ἐπαίδευσεν καὶ πρὸς
 »ἀλλήλους ἐπράυνε, καὶ τῶν συμφορῶν τὰς δι' ἀμαθίαν καὶ τὰς ἐξ ἀ-
 »νάγκης γιγνομένας διεἴλε, καὶ τὰς μὲν φυλάξασθαι, τὰς δὲ καλῶς ἐνεγ-
 »κεῖν ἐδίδασκεν, ἢ πόλις ἡμῶν κατέδειξε καὶ λόγους ἐτίμησεν, ὧν πάντες
 »μὲν ἐπιθυμοῦσι, τοῖς δὲ ἐπισταμένοις φθονοῦσι, συνειδυῖα ὅτι τοῦτο μὶ-
 »νον ἐξ ἀπάντων τῶν ζώων ἴδιον ἔρουμεν ἔχοντες, καὶ διότι τούτῳ πλεο-
 »νεκτήσαντες καὶ τοῖς ἄλλοις ἄπασιν αὐτῶν διηνέγκαμεν».²

«Τίς ἢ ὑψίστη ἀποστολὴ τοῦ διδασκάλου καὶ ἡ ὠραιότερα αὐτοῦ ἀ-
 »μοιβή;» Λέγει ὁ καθηγητὴς Λουθάριος. «Ποιαὶ τινες γνώσεις καὶ ποιᾶ
 »τις ἐπιτηδειότης εἰσὶ καὶ χρήσιμα καὶ ἀνγκαῖα, δὲν ἀποτελοῦσιν
 »ὁμῶς τὸ ὑψίστον ἀγαθόν. Αἱ γνώσεις λησμονοῦνται, ἡ ἰκανότης ἀπομαν-
 »θάνεται, μόνον δὲ τῆς ἠθικῆς ἢ ἐπιρροῆς ἢ ἐκ τῆς διδασκαλίας ἐπὶ τὸν
 »μαθητὴν ἐπιρρέουσιν, μόνον ἢ ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ χα-

»βουλον γεγεννημένον, οὐδεὶς ἕστις οὐκ' ἂν αὐτὸν τὸν μεταχειριζόμενον τὰς πρά-
 »ξεις ἐπαινέσειεν» (Ἴσοκράτ. Παναθην. §. 07, σ. 230, γ'—δ'). Κοραῆ Συλλογ.
 Προλεγ. Τόμ. Α', σ. 134.—

1) Πολλάκις φιλοσοφία καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς—παιδεία. Πρὸβλ. Ἴσοκρ. Δημόν. §. 3.
 —Πρὸς Νικοκλ. §. 31.—Νικοκλ. §. 9.—Πανηγ. §. 47.—Σοφ. §. 1. Ἀντιδ. §. 181.
 Θουκυδ. Β', §. 40 κτλ.—

2) Ἴσοκρ. Πανηγ. §. 47. Κοραῆ Συλλ. Προλ. Τόμ. Α', σ. 170—180.—

πρακτῆρος ἐπίδρασις, τοῦτο μόνον θεωρητέον μέγα καὶ διαρκές ἀπόκτημα. Τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ μαθητῇ διαγνῶναι καὶ διαπλάσαι τοῦτο ἡ «ὕψιστη τοῦ διδασκάλου κλῆσις. Ἐὰν δὲ κατορθώσωμεν ἐν μειρακίῳ, «ἐν νεανίσκῳ τινὶ νὰ ἀναφλέξωμεν καὶ ἀναζωπυρήσωμεν τὸν ἠθικὸν «σπινθῆρα, τοῦτο προξενεῖ χαρὰν, μεθ' ἧς οὐδεμία ἄλλη ἐκ τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος παραμιλλᾶται, τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ἀδιάφθορον «θέλητρον τῆς διδασκαλίας»¹.

Πρὶν δὲ οἱ διδάσκαλοι ἐπιχειρήσωσι νὰ παιδαγωγήσωσι τοὺς παῖδας, οὓς ὁ θεὸς καὶ ἡ κοινωνία ἐνεπιστεύθη αὐτοῖς, ὀφείλουσιν ἐν πρώτοις νὰ παιδαγωγήσωσιν ἑαυτοὺς² καὶ ἐξαγνίσωσι τὰς ἐχυτῶν ψυχὰς, ἵνα δυναθῶσι νὰ ἐξαγνίσωσι καὶ τὰς τῶν παιδῶν· διότι «ὁ θέλων νὰ μορφώσῃ «ὀφείλει ὁ ἴδιος πρῶτον νὰ ἦ μεμορφωμένος· ὁ θέλων ψυχὰς ἀθῶας νὰ «διαπλάσῃ πρέπει ὁ ἴδιος νὰ κατέχῃ νοῦν ὠριμον καὶ καρδίαν»³. Οὐδεὶς δὲ βεβαίως δύναται νὰ μεταδῶ ἑτέρῳ οὐτινος ὁ ἴδιος στερεῖται⁴. Ὁ θέλων νὰ θεραπεύσῃ τοὺς ἀρρωστοῦντας ὀφείλει πρῶτον νὰ φροντίσῃ ὁ ἴδιος περὶ τῆς ἐχυτοῦ ὑγείας, ἵνα μὴ ἀκούσῃ σκωπτικῶς τό, «ἄλλων ἰατρὸς, αὐτὸς ἔλκεσι βρύων»,⁵ καὶ «ιατρέ, θεράπευσον σεαυτόν»⁶. Καὶ οἱ διδάσκαλοι οὖν ὀφείλουσι νὰ ᾧσι πρῶτον αὐτοὶ ὑγεῖς τὸν τε νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, νὰ παρέχωσιν ἑαυτοὺς τοῖς μαθηταῖς πρότυπον ἀρετῆς, ἵνα πρὸς αὐτοὺς οἱ παῖδες ἀτενίζοντες πράττωσι τὸ ἀγαθόν, νὰ συνακολουθῶσι δὲ τοῖς λόγοις καὶ τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῶν αἱ πράξεις καὶ τὰ ἔργα, διότι ἐλέγχοντες καὶ ἐπιτιμῶντες τοὺς ἁμαρτάνοντας μαθητάς, περιπίπτοντες δὲ οἱ ἴδιοι εἰς τὰ αὐτὰ ἁμαρτήματα γίνονται κατήγοροι ἑαυτῶν διὰ τοῦ ὀνόματος ἐκαίνων⁷ διαστασιάζοντες δὲ προσέτι πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τὸν βίον τῇ διδασκαλίᾳ ἀπάδοντα παρεχόμενοι, τοῦθ' ὕπερ

1) Λουθάρδ. Ὅμιλ. ἐπὶ τῆς ἠθικ. τοῦ χριστιαν. σ. 6. Πρὸλ. καὶ Ἰσοκρ. Ἀντιδόσ. §. 220: «Σοφιστῆ μισθὸς κάλλιστός ἐστι καὶ μέγιστος, ἦν τῶν μαθητῶν «τινες καλοὶ κάγαθοὶ καὶ φρόνιμοι γένωνται».—

2) Τὸ δὲ δὴ παιδαγωγῆσαν αὐτὸ μάλλον που καὶ πρότερον παρασκευαστέον εἰς «δύναμιν ὅτι κάλλιστον καὶ ἄριστον εἰς τὴν παιδαγωγίαν εἶναι» (Πλάτ. Τίμαιος σ. 89, δ'.—).

3) Braünlich παρὰ τῆ Κλειστ ἀριθμ. 601.—

4) Πλάτ. Ἀλκιβιάδ. σ. 134, γ'.—

5) Εὐριπίδ. παρὰ Σουῖδ. Τ. Α³, σ. 905.—

6) Εὐαγγ. Λουκᾶ δ', 23.—

7) Πλουτάρχου. Παῖδ. ἀγωγ. κεφ. ιδ'. Πρὸλ. καὶ Ἰσοκρ. Ἀντιδόσ. §. 19.—

ἔστιν ὁ ἔσχατος τῆς ἀδικίας ὄρος, «τὸ δοκεῖν δίκαιον εἶναι μὴ ὄντα»,¹ πκλινωδίαν ἄδουσα καὶ δύναται νὰ ἀκούσῃ σκωπτικῶς τό, «ὁ διδάσκων ἕτερον σεαυτὸν οὐ διδάσκεις»;²

Ἰδίᾳ δὲ ὁ διδάσκαλος δεόν νὰ ᾖ ἀληθῆς χριστιανὸς καὶ ἀνυπόκριτος καὶ διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τοῦ χριστιανικοῦ αὐτοῦ βίου νὰ ἐμφυτεύῃ ταῖς τῶν παίδων καρδίαις τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα καὶ τὸν φόβον τοῦ Κυρίου, ὅστις ἐστὶ παραγωγὸς παντὸς καλοῦ ὡς ἐφθήμεν εἰπόντες. Αἰτία τῆς μὴ τελεσφορήσεως τῆς τε παιδείας πολλάκις καὶ τῆς ἠθικῆς ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐπιδράσεώς ἐστὶν ἡ ἔλλειψις θρησκευτικῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς. Διδάσκαλος οὖν εὐσυνειδήτως καὶ μετ' αὐταπαρνήσεως τὸ ἑαυτοῦ καθήκον ἐπιτελῶν ὀφείλει νὰ συγκεντροῖ ἅπασαν αὐτοῦ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς καρδίας τῶν παίδων παραγωγὴν θρησκευτικοῦ συναισθήματος· διότι ἄνευ τῆς ἐμπειδώσεως τοῦ πολυτιμοτάτου τούτου ἀγαθοῦ καὶ κτήματος δὲν δυνάμεθα κατὰ τὸν βιωτικὴν ἡμῶν διάπλουν νὰ εὐπλοήσωμεν καὶ προσορμισθῶμεν εἰς λιμένα σωτηρίας, οὐδὲ νὰ ἐκπαιδύσωμεν τοὺς παῖδας δυνάμεθα ἀσφαλῶς, ἐὰν μὴ ἡ παιδεία ἐρείδηται ἐπὶ ἀσφαλοῦς θεμέθλου, οἷόν ἐστιν ὁ φόβος τοῦ Κυρίου. Εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν μετὰ καὶ ἄλλων κακῶν εἰσέφρησεν ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ ποιά τις περὶ τὴν θρησκείαν ἡμῶν ψυχρότης καὶ ἰδέαι ἀντιχριστιανικαί, αἵτινές εἰσι τῷ ἔθνει ἡμῶν πληγὴ ἐπικίνδυνος, εἰς γάγγραιναν μέλλουσα νὰ ἀπολήξῃ καὶ τὸν ἀφευκτον αὐτοῦ θάνατον ἐπενέγκῃ, ἐὰν μὴ οἱ διδάσκαλοι, εὐσυνειδήτως καὶ μετ' αὐταπαρνήσεως ἀποστολικῆς ἐργαζόμενοι, προλάβωσι τὴν θεραπείαν αὐτῆς καὶ ὡς ἰστὸν ἀράχνης διασκεδάσωσι τὸ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι μόλυσμα τῆς ἀσεβείας, ὑφ' οὗ, ὡς μὴ ὄφελεν, ἐμολύνθημεν καὶ ἡμεῖς οἱ ὡς ἀληθεῖς ψιττακοὶ ψιττακίζοντες πάντα τὰ ἐξ Εὐρώπης προϊόντα, ὥστε νὰ νομίζωμεν τὴν πρὸς τὴν θρησκείαν ψυχρότητα καὶ ἀδιαφορίαν εὐφυῆν καὶ πρόοδον περὶ τὸν πολιτισμὸν καὶ καλῶμεν τὴν θρησκείαν προῖδν ἀδυνάτων φρενῶν, καὶ ἴδιον γερόντων, γρχῶν, παίδων καὶ ἀμαθῶν, κακῶς καὶ ἀνοήτως σκεπτόμενοι· διότι ἡ τοῦ Ὀμήρου ῥήτηρ,

«Πάντες δὲ Θεῶν χατέουσ' ἄνθρωποι»³,

καὶ ἐπὶ τοῦ παρελθόντος ἰσχυσε καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος ἀείποτε θὰ ἰσχύσῃ μεθ' ἀπάσας τὰς προσπαθείας ἰσχυρῶν τινῶν πνευμάτων, πειρωμένων ἵνα

1) Πλάτ. Πολ. Β', σ. 361, ἀ. Βασιλ. Παραιν. νέ. §. 16.—

2) Παῦλ. Ῥωμ. 6', 21.—

3) Ὀμήρ. Ὀδύσ. Γ', 48.

διὰ λογικῶν ἀποδείξεων ἀνέλωσι τὴν ἀνάγκην τοῦ Θεοῦ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἢ χλευάσωσιν αὐτήν. Ὁ χρόνος, εἴπερ ποτέ, ἐπείγει ἵνα ἅπαντες καὶ γονεῖς καὶ διδάσκαλοι καὶ ἱερεῖς ἐπιστήσωμεν σύντονον τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν ὀρθοπροσευτικὴν τῶν παιδῶν ἀγωγὴν καὶ ἀνακόψωμεν πρὸ τῆς ῥιζοβολήσεως αὐτοῦ τὸ ἐξωθεν εἰσδὸν τοῦτο μόλυσμα, ἐὰν μὴ θέλωμεν πρόρριζον νὰ ἀνασπασθῇ τὸ ἡμέτερον ἔθνος καὶ πάντῃ ἐξαχρειωθῇ· διότι «ἀνὴρ ἀνευ θρησκείας, ἀνὴρ, ὃς τινὶ ὁ Θεὸς καὶ ἡ αἰωνιότης εἰσι» λέξεις κεναί, εἶναι ἐπιδεικτικὸς παντὸς κικουρηγήματος, πάσης ἀπάτης» ἢ «Ἡ μοιχεύα καθίσταται δι' αὐτὸν κοινὸν καὶ ἀθῶον παίγνιον· ὁ τοιοῦτος δὲν θέλει διστάσῃ νὰ ἐγκαταλείψῃ γυναῖκα καὶ τέκνα εἰς τὴν διακρίσιν τῆς τύχης, νὰ ἀφήσῃ αὐτὰ νὰ ἀποθάνωσιν ἐν τῇ ἐσχάτῃ δυσμοιρίᾳ. Γυνὴ δὲ χωρὶς θρησκείας εἶναι σαθρὸν συζύγου στήριγμα, εἶναι ἀνθρωπόμορφον τέρας, σκευὸς μικρὸν, γέμον ἀπάτης, πλήρες ἀπιστίας, εἶναι βδέλυγμα ἐπιπορευόν, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐν τῷ ναῶ τοῦ Κυρίου ὠρκίσθη ἀδιάσειστον πρὸς τὸν σύζυγον πίστιν»¹.

Πρὸς τούτοις ὀφείλουσιν οἱ διδάσκαλοι νὰ δεικνύωσι τοῖς μαθηταῖς αὐτῶν πατρικὴν καρδίαν καὶ στοργὴν, ἵνα ἀγαπῶσιν οὗτοι τὸ σχολεῖον, νομίζοντες ὅτι ἐν αὐτῷ ὁ διδάσκαλός ἐστιν ἄλλος πατὴρ αὐτῶν, εὐεργέτης, εὐλικρινὴς σύμβουλος καὶ φίλος, καὶ διδάσκωσι καὶ προσφέρωνται αὐτοῖς ἡμέρως καὶ προσηνῶς δίκην πατέρων, ὅπως γένωνται ἀγαπητοὶ αὐτοῖς καὶ εὐάρεστοι· ἄλλως δὲ προσφερόμενοι δὲν δύνανται μήτε τὰς ἐπιδεικτικὰς παιδεῖας ψυχὰς νὰ παιδεύσωσι μήτε τὰς ἀνεπιδέκτους νὰ ἐξημερώσωσι διὰ τῆς παιδείας. «Μηδενὶ μηδεμίαν εἶναι παιδευσιν παρὰ τοῦ μὴ ἀρέσκοντος»². Καὶ «Ἀρετῆ, ἀληθινὸς οὐκ ἐγγίγνεται ζῆλος, εἰ μὴ δι' ἄκρας τοῦ παραδιδόντος εὐνοίας καὶ τιμῆς»³. «Διδασκαλία ψυχρὰ καὶ ὑπὸ τῆς ἀγάπης μὴ θερμαινομένη», λέγει καὶ ὁ Μελάς, «οὐδέποτε ἀναδεικνύεται γόνιμος, οὐδέποτε εἰς τὰς καρδίας τῶν παιδῶν εἰσέρχεται, οὐδέποτε τὰς χορδὰς τῆς ψυχῆς αὐτῶν κρούει, οὐδέποτε τὴν πειθαρχίαν ἐνισχύει, οὐδέποτε ἐπωφελὴς καθίσταται»⁴. Ὁ Σωκράτης διηγεῖται πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὡς πατὴρ πρὸς υἱοὺς καὶ φίλος πρὸς φίλους, ὥστε καὶ ἡστέλλετο καὶ συνέπαιζε πρὸς ὠφέλειαν αὐτῶν. «Καὶ γὰρ

1) Χριστιαν. Μελέτ. Τόμ. Α', σ. 206.—

2) Σενοφ. Ἀπομν. Α', σ', 39. —

3) Πλούταρχ. Κάτ. νεώτερ. §. 9.

4) Λέοντ. Μελάς Παιδογ. Ἐγγυρσίδ. σ. 185.

»παίζων οὐδὲν ἤττον ἢ σπουδάζων ἔλυσιτέλει τοῖς συνδιατρίβουσιν»¹. Ἐγέλα δὲ καὶ ἐμίγνυε τὰς σοφὰς αὐτοῦ παραινέσεις μετὰ χαριεντισμῶν, ὅπως ἐντυποῖ αὐτὰς εὐχερέστερον καὶ βαθύτερον ἐν ταῖς τῶν ἀκουόντων ψυχαῖς, τοῦθ' ὅπερ καὶ οἱ παρ' ἡμῖν διδάσκαλοι δύνανται νὰ ποιῶσιν, ὡς ἡδύσματα χροόμενοι τῷ γέλωτι, ἔν οὐδ' οἱ ἄγριοι Σπαρτιαῖται ἐξώρισαν τῆς νομοθεσίας αὐτῶν, ὡς περ ὁ Πλούταρχος λέγει². Οἱ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων διδάσκαλοι ἐκάλουν τοὺς ἑαυτῶν μαθητὰς ὁμιλητὰς, ἐταίρους, γυνώριμους, συνόντας, πλησιάζοντας κτλ., ἵνα ἀποβάλωσιν ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτῶν τὸν φόβον, ὅστις ἐστὶν ἱκανὸς ἵνα δημιουργήσῃ ἀνδράποδα ἀλλὰ μὴ σοφοὺς καὶ χρησίμους ἀνδρας, ἀναστρεφόμενοι καὶ προσφερόμενοι αὐτοῖς ὡς φίλοι, συνήθεις καὶ εὐνοϊαν ἐγκάρδιον ἔχοντες. Οὕτως οὖν δεῖον νὰ προσφερώμεθα καὶ ἡμεῖς τοῖς μαθηταῖς ἡμῶν, εἴαν περ θέλωμεν νὰ καλώμεθα ἀνευθριάστως ἀπόγονοι ἐκείνων. Νὰ ἀποφεύγωμεν προσέτι τὰς τιμωρίας, τοὺς ραβδισμοὺς καὶ τὸ δξύθυμον· διότι τὰ ἐλαττώματα τῶν μαθητῶν δὲν διορθοῦνται δι' ἐλαττωμάτων τοῦ διδασκάλου, οἷά εἰσιν ἡ ὀργὴ καὶ τὸ δξύθυμον, ἀλλὰ διὰ πράου καὶ προσηνοῦς τρόπου. Καὶ περὶ μὲν τῶν τιμωριῶν καὶ ραβδισμῶν οἱ ἀρχαῖοι διεφώνουν· διότι ὁ μὲν Σολομῶν λέγει. «Ὅς φείδεται τῆς ἑαυτοῦ βακτηρίας, μισεῖ τὸν υἱὸν αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀγαπῶν ἐπιμελῶς παιδεύει»³. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός. «Μὴ ἀπόσχῃ νῆπιον παιδεύειν, ὅτι εἴαν πατάξῃς αὐτὸν ράβδῳ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ· σὺ μὲν γὰρ πατάξεις αὐτὸν ράβδῳ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου ῥύσῃ»⁴. Ὁμοίως δὲ τούτῳ παραγγέλλει καὶ ὁ Σειράχ λέγων. «Ὁ ἀγαπῶν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐνδεδελεχῆσει μᾶστιγα, αὐτῷ, ἵνα εὐφρανθῇ ἐπ' ἐσχάτῳ αὐτοῦ. Ὁ παιδεύων τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὀνήσεται ἐπ' αὐτῷ καὶ ἀνὰ μέσον γνωρίμων ἐπ' αὐτῷ καυχῆσεται»⁵. Ἐναντία δὲ τούτοις λέγει ὁ Πλούταρχος. «Ἐκκεῖνό φημι δεῖν τοῦς παιδας ἐπὶ τὰ κακὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἄγει παραινέσεις καὶ λόγους, μὴ μὰ Δία πληγῆς καὶ αἰκισμοῖς· δοκεῖ γὰρ πού ταῦτα τοῖς δούλοις μᾶλλον ἢ τοῖς ἐλευθέροις πρέπειν. Ἀπονάρχῳσι γὰρ καὶ φρίττουσι πρὸς τοὺς πόνοους, ὅτ' αὐτὰ μὲν διὰ τὰς ἀλγηδόνας τῶν πληγῶν, τὰ δὲ καὶ διὰ τὰς ὕβρεις.. *Ἐπικίνοι δὲ καὶ ψόγοι πάσης εἰσὶν κίκίας ὠφελιμώτεροι τοῖς ἐλευθέροις,

1) Σινοφ. Ἀπομν Δ', ἀ. 1.

2) Πλούταρχ. Λυκούργ. §. 23.

3) Παροιμ. Σολομῶντ. ιγ', 25.

4) Παροιμ. Σολομ κγ', 13.

5) Σοφ. Σειράχ λ', 1-2.

»οί μὲν ἐπὶ τὰ καλὰ παρορμῶντες, οἱ δὲ ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν ἀνείργοντες»¹. Καὶ πάλιν. «Οὐ δὲ γὰρ αὐτὸ πάλιν τοὺς πατέρας ἔγωγε ἀξιῶ τελέως σκληροῦς καὶ τραχεῖς εἶναι τὴν φύσιν, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ συγχωρῆσαί τινα τῷ νεωτέρῳ τῶν ἀμαρτηκῶτων καὶ ἐκυτοῦς ἀναμνησκείν ὅτι ἐγένοντο νέοι»². Ἀλλαχοῦ δὲ ἐπαινεῖ τὸν διδάσκαλον Κάτωνος τοῦ νεωτέρου, διότι προέκρινε νὰ μεταχειρίζηται τὸν λόγον μᾶλλον ἢ τὰς πληγὰς. «Καὶ γὰρ ἦν χαρίζεις ὁ παιδαγωγὸς αὐτοῦ καὶ λόγον ἔχων τοῦ κονδύλου προχειρότερον, ὄνομα Σχρηθῶν»³. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς δέον νὰ βραδίζωμεν τὴν μέσσην ὁδὸν, ἣτις ἀείποτέ ἐστίν ἡ ἀσφαλιστέρα, ἀποφεύγοντες μὲν τὸν ἀπηνῆ τρόπον καὶ τραχὺν, ὅστις δὲν μορφοῖ πολίτας ἐναρέτους, εὐθεῖς καὶ τιμίους, ἀλλὰ δούλους μοχθηροῦς, πλήρεις πονηρίας, ὑποκρίσεως, ἀπάτης καὶ ψεύδους⁴, μεταχειριζόμενοι δὲ πραότητα καὶ τὸν λόγον, ὅστις ὄπλον τομώτερον τοῦ σιδήρου ἐστί, καὶ σπανίως μόνον καὶ ἐν ἀνάγκῃ κατεπειγούσῃ ῥαπίζοντες ἀλλ' οὐδέποτε χρώμενοι τῇ ῥάβδῳ, ἣτις ἀρμόζει μᾶλλον εἰς ζῶα, δι' αὐτῆς πολλάκις ὡς λόγου στερούμενα εἰς τὸ συμφέρον ἡμῶν καὶ τὰς θελήσεις καθοδηγούμενα, ἢ εἰς τοὺς διὰ λόγου παρὰ τοῦ Θεοῦ πεπροικισμένους ἀνθρώπους, οἵτινες διὰ τοῦ αὐτοῦ ὄπλου τοῦ παρὰ τοῦ Ἰψίστου δοθέντος⁵ δύνανται καὶ εὐχερέστερον νὰ πεισθῶσιν ἢ διὰ τῶν ῥαβδισμῶν, τῶν φόβον τε τοῖς μαθηταῖς ἐμποιοῦντων καὶ πρὸς τὸ σχολεῖον ἀποστροφὴν προκαλοῦντων καὶ καθ' ὅλου εἰς κτήνη αὐτοὺς μεταποιούντων. «Τὰ ξυλοκοπήματα καὶ αἱ σκληραὶ σωματικαὶ ποιναί», λέγει ὁ Μελάς, «ἢ ἐξαγριώνουσι τοὺς παῖδας καὶ ἀποσκληρύνουσι τὴν καρδίαν αὐτῶν, ἢ χάυναν καὶ δοῦλα καὶ κτήνη ἀναδεικνύουσιν αὐτὰ· πολλάκις δὲ καὶ ἀπὸ τῆς παιδείης ἀποτρέπουσιν αὐτὰ καὶ τὴν ὑγίαν καὶ τὴν ζωὴν κούτων καταστρέφουσιν. Ὅφειλομεν εἰπομένως νὰ ἐπενεργῶμεν ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ σώματος»⁶. Συνίσταμεν δὲ τοῖς διδασκάλοις καὶ τὴν ἀξίαν ἔθνους εὐχισθήτου καὶ φιλοτίμου, οἷον τὸ ἐλληνικόν, ἀρχαίαν προοιμίαν, «Ὅν οὐ τύπτει λόγος οὐδὲ ῥάβδος», ἦν τινες κικῶς ποιοῦντες μετῆλλαξαν εἰς «ὅν οὐ τύπτει ῥάβδος οὐδὲ λόγος», θέλοντες νὰ σημάτωσι δι' αὐτῆς ὅ,τι ἐτίμα τις

1) Πλούταρχ. παιδ. ἀγωγ. κεφ. θ'.

2) Πλούτ. παιδ. ἀγωγ. κεφ. ιγ'.

3) Πλούταρχ. Κάτ. νεώτερ. § 1 πρὸς. καὶ Κάτων. πρὸς β. § 20.

4) Πρὸς. Λέοντ. Μελ. παιδ. ἐγγειρ. σ. 163. Πλάτ. Θεαιτ. 173, α.

5) Πρὸς. Βασιλ. Πρίσσεχε σταυτ. § 1.

6) Λέοντ. Μελ. παιδ. ἐγγειρ. σ. 179.

ἀποφευκτέα παροιμία, «ὁ μὴ δαρεὶς ἄνθρωπος οὐ παιδεύεται», δηλοῖ.

Πρὸς δὲ τούτοις ἐπειδὴ πρὸς τὰς δικφόρους τῆς ψυχῆς δυνάμεις, ἃς ἐφθήμεν εἰπόντες, θὰ διδάσκωνται ἀναλόγως καὶ διάφορα μαθήματα, δεόν οἱ διδάσκαλοι νὰ συναρμόζωσι ταῦτα καὶ συμπληρώσιν ἄλληλα, ἵνα μὴ διαταράσσῃται ἡ ἐνότης τοῦ πνεύματος, ἧς ἄνευ ἀδύνατός ἐστὶν ἡ ἐρθὴ παιδείσις¹, ἀλλὰ προσέτι καὶ νὰ μὴ ἐπιβαρύνωσιν αὐτοὺς διὰ πολλῶν καὶ δυσθαστάκτων μαθημάτων, ὑφ' ὧν καταβαλλόμενοι διανοητικῶς καὶ τὴν ὑγίειαν αὐτῶν βλάπτουσι καὶ τὴν μάθησιν ἀποστρέφονται. «Κρεῖττον γάρ που σμικρὸν εὖ ἢ πολὺ μὴ ἱκανῶς περᾶναι»². Οἱ αἰσώπιοι μῦθοι ἀρκούντως διδάσκουσιν ἡμᾶς ὅποιον ἀποτέλεσμα ἐπήνεγκε τῷ ὄνῳ φορτίον δυσθαστάκτον. Τοῦτο καθορῶν καὶ ὁ Πλούταρχος λέγει· «Σπεύδοντες τοὺς παῖδας ἐν πᾶσι τάχιον πρωτεύσαι, πόνους αὐτοῖς ὑπερμέτρους ἐπιβάλλουσι, οἷς ἀπαυδῶντες ἐκπίπτουσι, καὶ ἄλλως βαρυνόμενοι ταῖς κακοπαθείαις οὐ δέχονται τὴν μάθησιν εὐηθῶς. Ὡς περὶ γὰρ τὰ φυτὰ τοῖς μὲν μετρίοις ὕδασι τρέφεται, τοῖς δὲ πολλοῖς πνίγεται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ψυχὴ τοῖς μὲν συμμέτροις πόνοις αὐξάνεται, τοῖς δ' ὑπερβάλλουσι βαπτίζεται. Δοτέον οὖν τοῖς παισὶν ἀναπνοῆς τῶν συνεχῶν πόνων, ἐνθυμουμένους ὅτι πᾶς ὁ βίος ἡμῶν εἰς ἄνεσιν καὶ σπουδῆν διήρηται»³.

Ὁ δὲ Πλάτων, «Οὐδὲν μάθημα μετὰ δουλείας τὸν ἐλεύθερον χρὴ μανθάνειν», λέγει· «οἱ μὲν γὰρ τοῦ σώματος πόνοι βίᾳ πονούμενοι χειρόρον οὐδὲν τὸ σῶμα ἀπεργάζονται, ψυχῆ δὲ βίαιον οὐδὲν ἔμμονον μάθημα — Μὴ τοίνυν βίᾳ — τοὺς παῖδας ἐν τοῖς μαθήμασιν ἀλλὰ παίζοντας τρέφε, ἵνα καὶ μᾶλλον οἷός τ' ἦς καθορᾶς ἐφ' ἃ ἕκαστος πέφυκεν»⁴.

Προσέτι οἱ διδάσκαλοι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῶν ὀφείλουσι μῆτε πλείονα ἐκάστοτε νὰ λέγωσι μῆτε ὀλιγώτερα τοῦ χρειώδους καὶ πρέποντος. «Διδάσκαλος ἀγαθὸς ἀδολεσχεῖ καὶ διὰ βραχείων· διδάσκαλος φαῦλος, τούναντίον, καὶ μακρολογῶν, νοσεῖ ἀσάφειαν»⁵. Ἡ διὰ μακρογορίας καὶ πολλῶν ἐν ταύτῳ ἀντικειμένων ἀναμίξεως διδασκαλία ἀλυσιτελής ἐστὶ καὶ οὐδὲν ἐν τῷ κῶ μόνιμον ἐπαφίησιν ὁμοίως τῷ ὑπερ-

1) Πρὸς τὸν Σανθοπ. διδ. ἐλλ. γλ. σ. 29.

2) Πλάτ. Θεαίτητ. σ. 187, ε.

3) Πλούτ. παίδ. ἀγωγ. κεφ. θ'.

4) Πλάτ. πολιτ. Ζ'. σ. 536, ε.

5) Θ. Λιβητ. ρ' ἐπιστ. Μαυροκορδέτ. σ. 14.

πεπληρωμένω στομάχῳ, ὅστις ἐξαιεῖ τὰ εἰσαχθέντα βρώματα, ἢ τοῖς βραχυστόμοις ἀγγείοις, ἅτινα ἀναπέμπουσι τὸ ἀφθόνως καὶ περιττώως ἐπικαταχεόμενον ὕδωρ. Ὅρθῶς οὖν εἴρηται τὸ δίστιχον τόδε,

«Πολλὰ μὲ διδάσκεις ἀφθόνως διὰ φθόνον,
ὅπως ἀκούων πολλὰ μηδὲ εἰ μάθω»¹.

Μακρὰν λοιπὸν καὶ οἱ ἀπέρκντοι γραμματικοὶ κανόνες καὶ αἱ ἀπειρο-
πληθεῖς ἐξαίρεσεις· μακρὰν αἱ γλωσσολογικαὶ παρατηρήσεις, οὐδ' ἐν Εὐ-
ρώπῃ γινώσκοντι· μακρὰν ἔτι καὶ αἱ ἀπειροὶ ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις αἱ
τοῖς μαθηταῖς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου διδόμεναι εἰς ἀντιγραφὴν καὶ ἀπο-
στήθισιν. Οὐδὲν μακρῖνει καὶ καταδουλοῖ τοῦ μαθητοῦ τὸ αὐτενεργὸν ἢ
τὸ δουλικῶς ἀντιγράφειν τὰ ἐνθεν κἀκεῖθεν συνηγμένα ταῦτα σημειώ-
ματα². «Ἡ μέθοδος καθ' ἣν ἡ τῶν μαθητῶν διάνοια βαρύνεται καὶ ἐμ-
»ρορεῖται κανόνων καὶ παραδειγμάτων, ἀποδοκιμάζεται —. Καὶ ἀρκοῦσα
»δὲ εἰάν ὑπετίθετο πρὸς καιρὸν, θὰ ἡμάρτανεν ἐπὶ τέλους τοῦ σκοποῦ,
»καθ' ὅσον ἢ ἀνευ ἰδίων πόνων καὶ ἰδρώτων περιποιήσις τοῦ ἀγαθοῦ δὲν
»ὑπάρχει παραμόνιμος. Μαθήματα, προκείμενα ἐν προχείρῳ καὶ ἀταλαί-
»πωρα, ταχέως μανθάνονται, ταχέως λησμονοῦνται, οὐδέποτε ἐπαξίως
»ἐκτιμῶνται, ἀποτίκτουσι κόρον καὶ ἀποβαίνουσιν εὐκαταφρόνητα».
«Ὁ ἐκ ῥάστου πόρος καθίστησι τὰ μὲν πράγματα εὖωνα ἐν ταῖς ἀγο-
»ραῖς, τὰς δὲ ψυχὰς ῥαθύμους καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ λίαν περισπούδαστα καὶ
»ἄξιομνημόνευτα»³. Ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας μάλιστα ἐλληνικῆς
γλώσσης δεῖν νὰ μὴ ἀποβλέπη εἰς πανεπιστημιακὴν ἐρμηνευτικὴν μέθο-
δον, ὥστε ὁ χρόνος νὰ κατατρίβηται εἰς γραμματικὰς λεπτολογίας, κρι-
τικὰς ἐριδας καὶ ἀρχαιολογικὰς καὶ μυθολογικὰς παρεκβάσεις, ἐξ ἧς δι-
δασκαλίας οἱ μαθηταὶ ἀποροῦντες ἀποφέρουσιν ἐκ τῆς πλουσιοπαρό-
χου ἐλληνικῆς φιλολογίης τεμάχια μόνον καὶ ψυχία αὐτε πρὸς θρέψιν
οὔτε πρὸς αὐξήσιν ἐπιτήδεια, ἀλλὰ νὰ ἀποβλέπη εἰς λιπαρὰν ἀνάγνωσιν
πολλοῦ μέρους τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ εἰς ἐξοικείωσιν πρὸς τὸν
Ἑλλῆνα λόγον⁴. Καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Μαυροκορδάτος συμβουλεύει Ἰακώ-
βῳ τῷ διδασκάλῳ τῶν τέκνων αὐτοῦ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἐλληνικῆς
γλώσσης ὅ,τι τοῖς παισὶ τῶν Ῥωμαίων ὁ ποιητῆς Ὀράτιος,

1) Φιλήμων παρὰ Στοῦ, λή, 14.

2) Ὀδηγ. Μ. Παρανίκια σ. 26.

3) Θ. Λιθαδά ρ' ἐπιστ. Μαυροκορδ. σ. κ' — καὶ ἐπιστολ. 2, σ. 4.

4) Πρὸβλ. Ἱστορ. Ἑλλ. φιλολ. Μυλιέ, ου ὑπὸ Κυπριανοῦ σελ. κθ' — κγ'.

Vos . . . « Vos exemplaria Graeca
 »nocturna versate manū, versate diurna»¹,

ἤτοι ὑμεῖς τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα νύκτωρ ἐν χερσὶν ἔχετε καὶ μεθ' ἡμέραν. Ἀποδοκιμαζῶν δὲ τὸ κανόνων καὶ παραδειγμάτων ἐμφορῆσαι καὶ βαρῦναι τὸν νοῦν τῶν μαθητῶν λέγει. « Ἀλλὰ μᾶλλον τι τοῖς ἀρίστοις λογασιῶν καὶ τοῖς προὔχουσιν ἱστορικοῖς τὸν νοῦν προσέχοντας, »διημερεύοντάς τε καὶ ἐπαγρυπνοῦντας αὐτοῖς, καὶ τοῦ καθηγεμόνος τὰ »ἐν αὐτοῖς, ὅποσα κάλλος καὶ κόσμον φέρει τῷ λόγῳ, καὶ ὅπως ἡ χρῆσις »αὐτοῖς ἐσπούδαστο ἐκάστῳ ἀναπτύσσοντος, οἷον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου »τῆς ἰδέας ἀπομάττειται πρὸς φόρως ἔχειν ἠγοῦμαι. Τῆ γὰρ ἀναγνώσει »καὶ τῆ μελέτῃ ταύτῃ δύο τὰ κάλλιστα καὶ κορυφαιότατα ποριζόμεθα »καὶ ὅτι ἰδίῳ πόνῳ προερανεσάμενοι καὶ ἀναλέγοντες ὅποσα κάλλος ἢ μέγεθος ἢ ἡδύτητα ἢ γοργότητα ἢ σεμνότητα ἢ ἄλλην ἠνινοῦν ἀ»ρετὴν διὰ λέξεων ἢ διὰ συνθήκης περιβάλλει τῷ λόγῳ, τῆ ἐξ αὐτῶν τροφῆ οὐ μείον, ἢ τῆ ἐκ τῆς θήρας καὶ τῶν κυνηγεσίων τὸ σῶμα, ἰσχυρὸν »καὶ ῥῶσιν λαμβάνομεν· καὶ ὅτι τὸ ποικίλον τῆς χρήσεως, τοῖς πρά»γμασι προσκροζόμενον, ὑπ' ὄψιν ἦκει καὶ τὸν νοῦν στεγανώτατα δια»πῆγνυσιν». ² Ἀφ' οὗ δὲ τοιοῦτω τρόπῳ βαπτίσωσι τὰς κεφαλὰς εἰς τὴν κολυμβήθραν τῶν κανονικῶν συγγραφέων, ἀφ' οὗ πίωσι κάλλος, ἀλήθειαν καὶ μυρία ἄλλας μελιφύρτους καὶ θεοτερπεῖς ἁρμονίας, δύνανται νὰ προ»βῶν εἰς μίμησιν αὐτῶν καὶ ἀντὶ τῆς ἀγοραίου καὶ χύδην ἀφηγήσεως »νὰ γράφωσιν ἑλληνιστὶ καὶ τέρπωσι τοὺς συντυγχάνοντας διὰ λόγου ὑ»ψηλοτέρου»³.

Καὶ ἐκεῖνοι δὲ τῶν διδασκάλων ἀξιοκατάκριτοὶ εἰσιν, οἵτινες διδάκοντες ἑλληνικὸν κείμενον ἀντιστρέφουσι τὴν λογικὴν τῶν πραγμάτων τάξιν, μεταχειριζόμενοι αὐτὸ εἰς ἐφαρμογὴν τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ καὶ ἐκλαμβάνοντες τὰ μέσα ὡς σκοπὸν. Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐστὶν ἡ ἐκμάθησις αὐτῆς καὶ αἱ ἔνοιαι καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέως, δι' ὧν ὁ μαθητὴς θὰ τραφῆ, ἢ δὲ γραμματικὴ καὶ τὸ συντακτικὸν εἰσι μέσα εἰς τοῦ κειμένου τὴν κατανόησιν, καὶ ὡς ἐπικουροὶ δεόν νὰ ἐπέρχωνται, ἀλλὰ μὴ ὥσι τὸ πᾶν ἢ τεχνολογία καὶ ἡ σύνταξις ἀλλ' εὐλαβῶς ὑπηρετῶσιν. Ὅθεν ἀνάγκη ἐστὶν ἵνα ἐγκρατεῖται ἢ τοιαύτη μέθοδος, καθ' ἣν ἡ γραμματικὴ καὶ

1) Ὁράτ. ποιητ. τέχνη. 268.

2) Ἄλεξ. Μαυροκορδ. ἐπιστ. 2, σ. 4-5 ἐκδόσ. Θ. Λιθιδά

3) Θ. Λιθιδά: αὐτὸ ἰδ. σ. κβ.

τὸ συντακτικὸν ὑπολαμβάνονται τὰ κύρια καὶ δεσπόζοντα, νὰ ἀναβιβασθῆ δὲ ἡ τοῦ συγγραφέως γλῶσσα ἐκ τῆς θέσεως θεραπαίνης, εἰς ἣν κατέπεσεν, ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ καταλάβῃ θέσιν δεσποίνης.¹

Ἄξιοκατάκριτοι ἔτι εἰσὶν ἐκεῖνοι τῶν διδασκάλων, οἵτινες τὰ πάντα πρὸς τὸ θεαθῆναι ποιοῦντες καὶ ἐπιδεικτικῶς τὰ πάντα παρασκευάζοντες διὰ τὰς δημοσίας ἐξετάσεις δὲν ἐπιτρέπουν ἐπαναλήψεις συνεχεῖς ἐπὶ τῶν μαθημάτων, ἅτινα διήκουσαν οἱ μαθηταί, ἀλλὰ πρὸ τῶν ἐξετάσεων μικρὰ τινα ζητήματα ἐκάστου μαθήματος ὀρίζουσι καὶ ἔσθ' ὅτε τοσαῦτα τὸν ἀριθμὸν, ὅσοι εἰσὶν οἱ μαθηταί. Ἡ μάθησις μικρῶν τινῶν τεμαχίων ἐνὸς ἐκάστου μαθήματος δὲν ἐκπληροῖ τὸν σκοπὸν, δι' ἃν ὁ μαθητὴς σπουδάζει. Ὁ μαθητὴς δέον νὰ κατέχῃ στεγανώτατα ἅπαντα τὰ διδαχθέντα καὶ καθιστᾷ ταῦτα ἔξιν διανοίας ἅμα καὶ ψυχῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἄμετρος ποικιλία τῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἔξω βίου καὶ τῶν παιδικῶν σχέσεων, ζωηρότατα ἐπιδρῶσα ἐπὶ τὸ ἀσθενὲς τῶν παίδων πνεῦμα ἐμποιεῖ ὀλοσχερῆ σχεδὸν τῶν διδαχθέντων λήθην, δέον νὰ ἐπέρχεται ἀρωγὸς ἡ ἐγκαιρὸς καὶ σκόπιμος αὐτῶν ἐπανάληψις,² ἥτις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καλεῖται μῆτηρ τῶν σπουδῶν. «*Repetitio est mater studiorum.*» Ἄνευ τῆς ἐπιμόνου τῶν ἐσπουδασμένων καὶ μεμαθημένων μελέτης πᾶς οἴχεται πόνος, οὐδεὶς δ' ἀποδρέπεται καρπός. Ὁ παραδιδούς τῆ μνήμῃ τὰ ἀξιόλογα, συχνάκις δὲ ταῦτα κατὰ νοῦν ἀναπολῶν μιμῆται ἐκεῖνα τῶν ζώων, ἅτινα ἀναμνησκόμενα τὸ ἐσθιόμενον καὶ προσοικειούμενα τοῦτο τῆ ἰδίᾳ οὐσίᾳ, γίνονται εὐτραφέστερα καὶ εὐρωστώτερα. Ἡ ἐπιμόνος μελέτη, κατ' Ἀλέξανδρον τὸν Μαυροκορδατον, εἶναι ὁ κατάστερος καὶ ἀρραγῆς δεσμός, ὁ τὴν μὲν διάλυσιν τῶν συνεστώτων κωλύων, τὴν δὲ ἐπιστήμην καθιστᾷ ἔξιν διανοίας ἅμα καὶ ψυχῆς «*Ῥανὶς γὰρ σκοιλαίνει πέτραν, καὶ ψυχὴν ἄριστα μορφεῖ σπουδῆς συνέχεια.*— Ἴνα μὴ τοίνυν τὰ μὴ καταστέρρω τινὲ μὴδ' ἀρραγεὶ δεσμῶ συνεστώτα διαλυθῆ καὶ διαρρῆθ, ἐπιμόνω μελέτη προσκεῖσθαι δεῖ τοῖς ἐσπουδασμένοις. » Καὶ — καθάπερ αἱ διαθέσεις εὐαπόβλητοι, οὕτως αἱ ἔξεις ἀνέκπλυτοι καὶ δευτοποιοί. — Καὶ λοιπὸν ὁ πᾶς οἴχεται καὶ ἀφρνίζεται πόνος, καὶ «*καρπὸς ἀποδρέπεται οὐδεὶς, οὐδ' ἀμητὴς ἐπιγίνεται καταλιποῦσι τὴν ἐτὴν γεωργίαν ἡμιτελῆ καὶ μὴ τὸ θέρος ἐκδεξαμένοις. Στηρίζεται μνήμη ἐταῖς ἀνκμνήσισι καὶ κατὰ μικρὸν εἰσοικιζομένη ἐνιζάνει σοφίᾳ τῷ νῶ.*»³

1) Πρὸβλ. καὶ Ξανθοποῦλ. ἑλλην. γλῶσσ. διδ. σ. 101.—

2) Πρὸβλ. καὶ Πλάτ. Θεαίτητ. σ. 153, 6.—Μένων σ. 97, ε—98, α.—

3) Ἄλιξ. Μαυροκορδ. ἐπιστολ. 2, σ. 4—5 καὶ Θ. Λιθαδᾶς αὐτ. σ. κς'.—

Πρὸς τούτοις ὀφείλουσιν οἱ διδάσκαλοι νὰ ἔχωσι γνώσεις ἀληθεῖς καὶ ἐπιστημονικὰς καὶ ἐγκολάπτωσιν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς εἰς τῶν τέκνων τὴν διάνοιαν ἰδέαις περὶ τῶν ὄντων καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν σφραῖς, εὐκρινεῖς καὶ ἀληθεῖς, ἀποσκορακίζωσι δὲ πᾶσιν περὶ τῶν πραγμάτων ψευδῆ ἰδέαν,¹ ἅτε παραλένουσιν ἀνεξίτηλον καὶ πολλῶν κακῶν γιγνομένην πρόξενον· διότι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ὡς κήρινον ἐκμαγεῖον, ἐν ᾧ αἱ ἔννοιαι, αἱ μαθήσεις καὶ καθόλου αἱ ἰδέαι ἀποτυποῦνται ἀνεξίτηλως ὁμοίως τοῖς ἐν κηρῷ ἐνσημαινομένοις τῶν δακτυλίων σχημαῖσι.² Κατ' ὅν τρόπον εἰς κενὰ »πῆλινα ἀγγεῖα ἐκ τῶν ἐγχεομένων ὑγρῶν ἐνιζάνει τις ὁσμὴ, εἴτε καλὴ, εἴτε φαύλη, καὶ διατελεῖ δυσέκνιπτος,» κατ' Ἀλέξανδρον τὸν Μαυροκορδατον, «οὕτω τὰ εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν νέων πρὸςφερόμενα εἴτε ἀληθῆ, εἴτε ψευδῆ, εἴτε ἀρμόζοντα καὶ ὀνήτιμα, εἴτε ἀπρεπῆ καὶ βλαβερά, ἐνιδρῶμενα παραυτίκ' ταῖς ψυχαῖς, οὐδενὶ λόγῳ δύνανται ὑπεροχὴν νὰ ἐξελκεφθῶσι παντάπασιν, ἀλλὰ βλαβεῖν καταβάλλοντα ῥίζαν, πολλῶν σπινῶν εἴτε καλῶν, εἴτε κακῶν, αἷτια γίνονται»³.

Ἐπὶ τούτοις ἅπασιν θεόν νὰ ἐπιστήσωμεν μεγίστην προσοχὴν καὶ ἐπὶ τῶν λεγομένων δημοτικῶν σχολείων, ἅτινά εἰσιν ἡ βᾶσις καὶ τὸ θεμέθλον, ἐφ' οὗ ἐρείδονται τὰ τε λεγόμενα ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ τὰ γυμνάσια, ἅτε ἐξ ἐκείνων παραλαμβάνοντα τοὺς ἑαυτῶν μαθητάς. Ὅταν οἱ παῖδες κακῶς ἐν τοῖς δημοτικῶν σχολείοις ἐκπαιδευθῶσι καὶ μορφωθῶσι τὸν τε νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, κακῶς καὶ θὰ περάνωσι τὰς ἑαυτῶν σπουδὰς ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἐκπαιδευτηρίοις, τὸν αὐτὸν ἀείποτε τύπον τῶν δημοτικῶν σχολείων, καθ' ὃν διαπλάσθησαν, διαφυλάττοντες· διότι «ἀρχὴ παντὸς ἔργου μέγιστον, ἄλλως τε καὶ νέῳ καὶ ἀπκλῶ ὄρωσιν· μάλιστα γὰρ δὴ τότε πλάττεται καὶ ἐνδύεται τύπος, ἐν ᾧ τις βούληται ἐνσημῆ-«νῆσθαι ἐκάστῳ».⁴ Ἐπειδὴ δὲ τὰ τε νοητὰ καὶ αἰσθητὰ εἰσιν ἀλληλένδετα καὶ ἐπ' ἀλληλα ἐπιδρῶσιν, οἱ δὲ μαθηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων εἰς ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια μεταβαίνοντες δὲν ἀπαλλάσσονται εὐχερῶς τῶν πεδῶν ἐκείνου, ἐν αἷς πολλὰ ἔτη κατέτριψαν,⁵ διὰ τοῦτο οἱ παρ' ἡμῖν δημοδιδάσκαλοι ἀμαθεῖς οἱ πλείονες καὶ ἀδαεῖς παιδαγωγικῶν τυγχάνοντες γνώσεων, ἀναγκαιῶν παντὶ διδασκάλῳ τυγχανουσῶν

1) Πρὸς Πλάτ. Γοργ. σ. 458, α.—

2) Πλάτ. Θεαίτ. σ. 191, γ'—ε.—

3) Θ. Διδασκ. ἐπιστ. ρ'. Ἄλ. Μαυροκορδ. σ. 15'.—

4) Πλάτ. Πολιτ. Β', σ. 377, ε—δ'.—

5) Πρὸς καὶ Ξενοκρ. ἐπιθ. Ἑλλ. γλώσσ. σ. 69.—

πρὸς τὸ διαγνῶναι τὸν μαθητὴν καὶ ὁμιλεῖν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, εἴαν περ θέλωσι νὰ καλῶνται πράγματι δημοδιδάσκαλοι, ψυχὴ τοῦ λαοῦ ὄντες, ὀφείλουσι νὰ ᾧσι τελειόφοιτοι γυμνασίου τινὸς ἢ τοῦλάχιστον νὰ διακούσωσι καὶ τὰ τῆς δευτέρας γυμνασίου μαθήματα, ἀλλὰ τὸ πάντων σπουδαιότατον ἔστιν ἵνα ᾧσι κάτοχοι παιδαγωγικῶν γνώσεων, δι' ὧν θὰ ἐπίστανται τὴν μέθοδον, δι' ἧς οἱ μαθηταὶ αὐτῶν θὰ μαθάνωσιν, ἅτε μαιευτικῶς τῆς διανοίας αὐτῶν εἰς γονιμότητα προαγομένης. Οὐδένα νὺν λανθάνει ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ ἔστιν ἐπιστήμη ἀσχολουμένη περὶ τὴν τῶν παιδίων ἀγωγὴν καὶ ἐπαγγελιομένη τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ ἀναχέννησιν τοῦ μαθητοῦ, ὡσπερ ἡ ἰατρικὴ καὶ ἡ γυμναστικὴ ἐπαγγέλλονται καὶ ἀσχολοῦνται περὶ τὴν εὐεξίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ὑγίειαν. Ὡς τοιαύτη δὲ ἔστι δυσχερὴς, εἴπερ τις καὶ ἄλλη, ἔχει ἀρχὰς ἐφ' ὧν βασιίζεται, καὶ σύστημα ἐννοιῶν, ἰδεῶν, κανόνων καὶ νόμων, τινὲς ἐν τῇ πράξει καὶ καθόλου ἐνότητα ἐν τῇ ποιικιλίᾳ αὐτῆς.¹ Διὰ ταῦτα ἐπιτυχῶς δύνανται νὰ διδάξωσι τοὺς μικροὺς παιδας οὐχὶ πολυῖστορες καὶ σοφοὶ καθηγηταί, οὐχὶ πολυμαθεῖς καὶ τὴν ἐλληνικὴν καὶ ἄττικὴν διάλεκτον ἐν χερσὶ παίζοντες, τὸ δὴ λεγόμενον, ἀλλὰ διδάσκαλοι ἀμοιροῦντες μὲν ἴσως πολυμαθείας καὶ πολλῶν καὶ ποιικίλων γνώσεων, ἐπιστάμενοι δὲ ὅσα χρήσιμα, ἐν τῇ γνώσει τῶν ὁποίων ἔστι καὶ ἡ σοφία ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι,

«Ὁ χρήσιμ' εἰδῶς, οὐχ' ὁ πόλλ' εἰδῶς σοφός.»

καὶ γινώσκοντες τὴν μέθοδον, ἧτοι τὴν τάξιν, ἣν ἀκολουθοῦσι διδάσκοντες, καὶ τὰ μέσα, ἅπερ μεταχειρίζονται, ὅπως τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν διαβιδάξωσι τὰς διαφόρους γνώσεις. Ἄλλ' ἵνα τοιοῦτους δημοδιδασκάλους ἔχωμεν, δεόν νὰ μορφώωμεν αὐτοὺς διὰ τῶν ἐπὶ τούτῳ σχολείων· διότι βεβαίως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ φύωνται ἀφ' ἑαυτῶν ἐκ τῆς γῆς, οὐδὲ νὰ γίνωνται ἀφ' ἑαυτῶν τέλειοι παιδαγωγοί, εἴαν μὴ διδάσκωνται τὴν ἐπιστήμην ταύτην. «Ἔστι γεγραμμένον ἐν τοῖς προφήταις, «Καὶ ἔσονται πάντες διδασκατοὶ τοῦ Θεοῦ».² Οὔτε φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίγνονται οἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκῶσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειούμενοι, δὲ διὰ τοῦ ἔθους».³ Ὅθεν δεόν νὰ συσταθῶσι πολλὰ διδασκαλεῖα καὶ ὑπάρχωσιν ἐν τοῖς γυμνασίοις παραρτήματα παιδαγωγικῶν μαθημάτων. Ἄλλὰ πρὸς τούτοις δεόν νὰ αὐξηθῶσι καὶ τὰ διδασκτρα αὐ-

1) Πρὸβλ. Ξανθοπούλ. διδασκ. Ἑλλ. γλώσ. 94.==

2) Εὐαγγ. Ἰωάνν. ς', 48.==

3) Ἀριστοτ. Ἠθ. Νικημ. β', 6'.—

τῶν, καὶ ἀπονεύμῃται αὐτοῖς ἢ δέουσα ὑπόληψις καὶ τιμὴ, καθὰ συμβαίνει ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἔσθ' ἡ δημοτικὴ παιδείασις ἐπέδωκεν. «Οὐαὶ ἡ δὲ τῇ κοινωνίᾳ ἐκείνῃ, ἥτις ὀλίγον φροντίζει καὶ ὀλίγον τιμᾶ διδασκάλους καὶ σχολεῖα, οἷον δημιουργοὺς τινὰς τούτους καὶ βαναυτοῦργίαν τὸ ἔργον αὐτῶν ὑπολαμβάνουσα». ¹ «Τοὺς τολμῶντας βλασφημεῖν ὑπερὶ τῶν παιδευόντων», καὶ φιλοσοφούντων λέγει καὶ ὁ Ἰσοκράτης, «ὁμοίως ἀξίον μισεῖν ὡς περ τοὺς εἰς τὰ τῶν θεῶν ἐξαμαρτάνοντας». ² Τὰ μέγιστα δὲ ἀξιοκατάκριτοί εἰσιν οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, οἵτινες εἰς τοσαύτην φιλαργυρίαν καὶ μισοτεκνίαν προβαίνουσιν, ὥστε πολλάκις ὀλίγων χρημάτων φειδόμενοι καὶ μικρὰ δίδακτρα τελοῦντες, ἐκλέγουσι τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις διδασκάλους ἀμαθεῖς καὶ οὐδενὸς ἀξίους, εὐωνον ἀμαθίαν διώκοντες», κατὰ Πλούταρχον, ³ καὶ τοὶ καλῶς γινώσκουσιν, ὅτι «ὁ μηδὲν ὦν αὐτὸς χρήσιμος οὐδ' ἂν ἄλλον φρόνιμον ποιήσειεν». ⁴ Καὶ ἐν ᾧ περὶ μὲν τῶν τροφῶν, αἵτινες δύνανται νὰ βλάψωσι τὸ σῶμα τῶν τέκνων αὐτῶν, φροντίζουσιν ὅπως μὴ ὦσιν ἐπιβλαβεῖς, περὶ δὲ τῶν μαθημάτων, ἃ τὴν ψυχὴν τῶν παιδῶν τρέφουσιν, ⁵ οὐδένα λόγον ποιοῦνται, καὶ περ καλῶς γινώσκοντες, ὅτι «πολὺ μείζων κίνδυνός ἐστιν ἐν τῇ τῶν μαθημάτων ὥνῃ ἢ ἐν τῇ τῶν σιτίων», ὡς ὁ Πλάτων λέγει· «σιτία μὲν γὰρ καὶ ποτὰ πριάμενον παρὰ τοῦ ἔξεστιν ἐν ἄλλοις ἀγγείοις ἀποφέρειν καὶ ὑπὲρ δέξασθε αὐτὰ εἰς τὸ σῶμα πίνοντα ἢ φαγόντα, καταθέμενον οἴκαδ' ἔξεστι συμβουλευέσθαι, παρκαλέσαντα τὸν ἐπαίοντα, ὅ,τι τε εἶδ' ἔστέον ἢ ποτέον καὶ ὅ,τι μὴ, καὶ ὅπόσον καὶ ὅποτε — Μαθήματα δὲ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ ἀγγείῳ ἐπενεγκεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη καταθέντα τὴν τιμὴν, τὸ μάθημα ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ λαβόντα καὶ μαθόντα ἀπιέναι ἢ βεβλαμμένον ἢ ὠφελημένον» ⁶.

Δέον δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ συνταχθῶσι καὶ βιβλία παιδαγωγικὰ καὶ εὐμέθοδα, ἐκ γνωστῶν ἄγοντα εἰς τὰ ἄγνωστα· διότι ἡ μάθησις ἐστὶ νόησις καὶ γίγνεται ἐκ προγιγνωσκομένου ⁷, ὅπερ προάγει καὶ μαιεύεται εἰς γονιμότητα τὴν παιδικὴν διάνοιαν. Παιδαγωγικῶς δὲ δέον νὰ συν-

1) Ξανθοπ. διδασκ. ἐλλ. γλώσσ. σ. 4.

2) Ἰσοκρ. Νικοκλ. § 9, σ. 28, γ'.

3) Πλούτ. παιδ. ἀγωγ. κεφ. δ'. πρὸβλ. καὶ Πλάτ. Κλειτοφ. σ. 407 β'.

4) Ἰσοκρ. πρὸς Νικοκλ. § 52 σ. 28, β'.

5) Πλάτ. πρωταγ. σ. 313, γ'.

6) Πλάτ. πρωταγ. σ. 314, α-β'.

7) πρὸβλ. Ἀριστοτ. ἠθ. Νικομ. σ. 1 καὶ 104.

ταχθῶσιν οὐ μόνον τὰ βιβλία τῆς ἀναγνώσεως, ἀλλὰ καὶ τὰ ἱερά βιβλία, αἱ γραμματικαί, αἱ χρηστομάθειαι, ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία, ἡ γεωγραφία κτλ. Παιδαγωγικὰ δὲ βιβλία καλοῦνται, ὅσα τὴν κατατακτέαν ὕλην κατατάττουσιν οὕτως, ὥστε νὰ συμφωνῇ πρὸς τοὺς ψυχολογικοὺς νόμους τῆς αἰσθήσεως καὶ νοήσεως τῶν παιδῶν, δι' οὓς εἰσι προωρισμένα, καὶ χωροῦσιν ἀπὸ τῶν καθέκαστα καὶ τῶν μᾶλλον ἀντιληπτικῶν εἰς τὰ καθ' ὅλου καὶ τὰ μᾶλλον νοητικά· ὅσα δὲ τὴν ἐναντίαν πρὸς ταύτην ὁδὸν βελτίζουσι, ταλαιπώρουσι λίαν τὴν νεολαίαν καὶ εἰ μὴ πάντα διαφθείρουσι, τοῦλάχιστον ἀμβλύνουσι τὰς νοητικὰς τοῦ παιδὸς δυνάμεις καὶ οὐδαμῶς τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ πρὸς τὴν μέθοδον κινουσιν, ὅπερ ἐστὶ σπουδαῖος παράγων. Τὰ δὲ παιδαγωγικὰ ταῦτα βιβλία θὰ ἀποβλέπωσιν ἕκαστον κατὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ καὶ θὰ τείνωσιν εἰς διέγερσιν τοῦ πνεύματος τοῦ παιδὸς καὶ εἰς αὐτενεργὸν ἀντίληψιν καὶ κατανόησιν τῶν διδασκομένων, ἐξ ἐγνωσμένων ἄγοντα εἰς ἄγνωστα, ἐκ τῶν περιστοιχιζόντων ἀντικειμένων λαμβάνοντα τὴν διδακτέαν ὕλην καὶ δι' ἐποπτείας εἴτε αὐτοῦ τοῦ πράγματος εἴτε τῆς εἰκόνης αὐτοῦ γνωστότερα καὶ ἀπτότερα ταῦτα καθιστάντα. Θὰ ἐφιστῶσι τὴν προσοχὴν τοῦ μαθητοῦ εἰς τὰς ἀρετὰς ἐκείνας, δι' ὧν τὰ τε ἔθνη καὶ τὰ ἄτομα προάγονται καὶ εὐδαιμονοῦσιν, εἰς τὰ πάθη δὲ, τὰς διχονοίας καὶ τὰ ἐλαττώματα δι' ὧν οἱ λαοὶ ἄρδην καταστρέφονται, εἰς τὰ τοσαῦτα προσέτι ἐνδοξὰ παραδείγματα τῆς φιλοποτρίας τοσοῦτων ἡρώων, πεσόντων θυμάτων ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ ἑαυτοῦ ἀπαθανκτισάντων, καὶ καθ' ὅλου εἰς τὸν στιγματισμὸν μὲν τῆς κακίας, εἰς τὸν ἔπαινον δὲ τῆς ἀρετῆς. Θὰ ἀνυψῶσι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν εἰς τὸν Θεόν, ἅτε προνοοῦντα μεγάλως ἡμῶν καὶ παρέχοντα τῷ ἀνθρώπῳ τὰ μέσα πρὸς βελτίωσιν καὶ τελειοποίησιν τῶν ἠθικῶν καὶ διανοητικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Θὰ διδάσκωσιν αὐτοὺς ὅτι ἐκεῖνα τῶν ἔθνων εὐδαιμονοῦσι καὶ κλειζονται, ἐκεῖνα προήχθησαν ἠθικῶς τε καὶ διανοητικῶς, ὕλικῶς τε καὶ πολιτικῶς, ἐν οἷς ἡ δημοτικὴ παιδείυσις ἐστὶ καλῶς ὀργανωμένη καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς πολίτας διαδεδομένη· ἐκεῖνα τῶν ἔθνων εὐδαιμονοῦσιν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν ὅσα τοὺς παῖδας ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἠθικῶς, διανοητικῶς καὶ θρησκευτικῶς μόρφωσαντα ἀνέδειξαν αὐτοὺς πολίτας χρηστούς, ἀρτίφρονας καὶ εὐτεβεῖς. Θὰ διδάσκωσιν αὐτοὺς ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς διάφορα ἔθνη ὑπάρχουσιν οἰκονομικῶς ὑπὸ τῆς Θεῆς Προνοίας, ἵνα διὰ τῶν ἰδίᾳ ἐνός ἐκάστου ἔθνους ἐνεργειῶν καὶ τῆς εἰς τὰ πρόσω πορείας τελειοποιητῆι τὸ ὅλον τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐκεῖνα ἀκμάζουσι μᾶλλον τῶν ἄλλων καὶ πλουτοῦσιν,

ἔσα εἰσὶ φιλόπονα καὶ γινώσκουσι καλῶς τὸ τοῦ Ἐπιχάρμου,

«Τῶν πόνων

»πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τὰ γὰθ' οἱ θεοί»,

καὶ νομίζουσι τὸν μὲν κόπον ἔπαινον, τὴν δὲ ἀργίαν ψόγον¹, κατὰ τὸ τοῦ Ἡσιόδου²,

«Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τὸνειδος».

ἐκεῖνά εἰσιν ἐνδοξα καὶ εὐδαίμονα, ἔσα ὑπέικουσι τῇ φωνῇ τῆς πατρίδος καὶ νομίζουσι ταύτην καὶ μητρὸς καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιωτέραν καὶ σεμνοτέραν καὶ ἀγιωτέραν καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ³, καὶ ποιοῦσιν ἃ ἂν κελεύῃ αὕτη, καὶ πάσχουσιν, εἴαν τι προστάτῃ παθεῖν, ἔχουσι δὲ ὑπ' ὄψει τὸ τοῦ μεγάλου Περικλέους, «Καλῶς μὲν φερόμενος ἀνὴρ τὸ καθ' ἑαυτὸν διαφθειρομένης τῆς πατρίδος οὐδὲν ἦσον ξυναπόλλυται, κακοτυχῶν δ' ἐν εὐτυχούσῃ πολλῷ μᾶλλον διασώζεται»⁴. διότι, ὡς ὁ Σοφοκλῆς λέγει,

«Ἦδ' ἐστὶν ἡ σώζουσα καὶ ταύτης ἐπι

»πλέοντες ἐρθῆς τοῦ φίλους ποιούμεθα»⁵.

Καθ' ὅλου δὲ τὰ παιδαγωγικὰ βιβλία δεόν νὰ ὦσιν οὕτω συντεταγμένα, ὥστε νὰ παρέχωσι τοῖς παισὶ γνώσεις πρακτικὰς καὶ καθιστῶσιν αὐτοῖς ἱκανοὺς διὰ τὰ μετὰ τὰς σπουδὰς αὐτῶν βιοποριστικὰ ἔργα καὶ ἐπαγγέλματα, τοῦθ' ὅπερ ἤθελε παύσῃ τὸ κακὸν ἔθος, ὅπερ παρ' ἡμῖν συνήθως ἐπικρατεῖ, ἵνα καὶ οἱ μικρὰς παιδείας μεταλαβόντες ἀπαξιῶσιν νὰ μετέρχωνται βιοποριστικόν τι τῶν συνήθων ἔργων, βάναυσον αὐτὸ ὑπολαμβάνοντες. Τὸν τελευταῖον τοῦτον σκοπὸν, τὸν πρακτικόν, ἀριστα διατυποῖ ὁ Πλάτων λέγων. «Φημί τὸν δ,τιοῦν ἀγαθὸν ἄνδρα μέλλοντα ἔσεσθαι τοῦτο αὐτὸ ἐκ παίδων εὐθὺς μελετᾶν δεῖν παίζοντά τε καὶ σπουδάζοντα ἐν τοῖς τοῦ πράγματος ἐκάστοις προσήκουσιν. Οἷον τὸν μέλλοντα ἀγαθὸν ἔσεσθε γεωργὸν ἢ τινα οἰκοδόμον, τὸν μὲν οἰκοδομοῦντά τι τῶν παιδείων οἰκοδομημάτων παίζειν χρῆ, τὸν δ' αὖ γεωργοῦντα, καὶ ὄργανα ἐκατέρῳ μικρά, τῶν ἀληθινῶν μιμήματα, παρασκευάζειν τὸν τρέφοντα αὐτῶν ἐκάτερον· καὶ δὴ καὶ τῶν μαθημάτων ἔσα ἀναγκαῖα προμεμαθηκέναι προμανθάνειν, οἷον τέκτονα μετρεῖν ἢ

1 Πρβλ. Ἰσοκρ. Δημόν. § 7.

2 Ἡσιόδ. ἔργ. καὶ ἡμέρ. 311.

3 Πλάτ. Κρίτων. σ. 51, ἀ-β'.

4 Θουκυδ. β', § 60. Πρβλ. καὶ Ξενοφ. Κυνηγ. ιδ', 11.

5 Σοφοκλ. Ἄντιγ. 19-190.

»σταθμάσθαι καὶ πολεμικὸν ἰππεύειν παίζοντα ἢ τι τῶν τοιούτων ἄλλο
»ποιούντα καὶ πειράσθαι διὰ τῶν παιδῶν ἐκεῖσε τρέπειν τὰς ἡδονὰς καὶ
»ἐπιθυμίας τῶν παιδῶν οἱ ἀφικόμενοι αὐτοὺς δεῖ τέλος ἔχειν. Κεφάλαιον δὲ παιδείας λέγομεν τὴν ὀρθὴν τροφήν, ἢ τοῦ παίζοντος τὴν ψυ-
»χὴν εἰς ἔρωτα μάλιστα ἄξει τούτου, ὃ δεήσει γενόμενον ἀνδρ' αὐτὸν
»τέλειον εἶναι τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς.»¹.

Μεγάλην δὲ δύνκμιν πρὸς μόρφωσιν τῆς καλαισθησίας τῶν παιδῶν
καὶ διέγερσιν τοῦ θυμοειδοῦς τῆς ψυχῆς αὐτῶν, ὅπερ ὡς ἐφθην εἰπόντες
ἐστὶν ἡ δευτέρα δύνκμις τῆς ψυχῆς, κατὰ Πλάτωνα, πρὸς τοὺς φύλα-
κας τῆς πολιτείας ἀναλογοῦν, ἔχουσι τὰ βιβλία, ὅταν ὧσι καὶ φιλόκαλα
καὶ κοσμῶνται διὰ καλῶν εἰκόνων, εἰς ὃ δέον νὰ ἀποβλέπωσιν οἱ παρ' ἡ-
μῖν βιβλία παιδαγωγικὰ διὰ τοὺς παῖδας συντάττοντες, «ἵνα μὴ ἐν κα-
»κίαις εἰκόσι τρεφόμενοι — οἱ φύλακες — πολλὰ ἐκάστης ἡμέρας κατὰ
»σμικρὸν δρεπόμενοί τε καὶ νεμόμενοι, ἐν τι ζυνιστάντες λανθάνωσι κα-
»κὸν μέγα ἐν τῇ αὐτῶν ψυχῇ· ἀλλ' — ἵνα ὡς περ ἐν ὑγιεινῷ τόπῳ οἰκοῦν-
»τες οἱ νέοι ἀπὸ παντὸς ὠφελῶνται, ὁπόθεν ἂν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν καλῶν
»ἔργων ἢ πρὸς ὄψιν ἢ πρὸς ἀκοήν τι προσβάλη, ὡς περ αὖρα φέρουσα ἀπὸ
»χρηστῶν τόπων ὑγίειαν, καὶ εὐθὺς ἐκ παιδῶν λανθάνῃ εἰς ὁμοιότητά
»τε καὶ φιλίαν καὶ συμφωνίαν τῷ καλῷ λόγῳ ἄγρουσα»².

Ταῦτα λοιπὸν δέον καθ' ἡμετέραν γνώμην νὰ ὑπάρχωσιν, ἐὰν θέλω-
μεν διὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας νὰ προσεγγίσωμεν εἰς τὸν τύπον
ἐκεῖνον τῆς τελειότητος τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς τῶν παιδῶν, ὃν οἱ
ἡμέτεροι πρόγονοι ἀείποτε πρὸ ὀρθαλυῶν εἶχον καὶ ἀπεθαύμαζον. «Ὅπου
»ἂν ξυμπίπτῃ ἐν τε τῇ ψυχῇ καλὰ ἤθη ἐόντα καὶ ἐν τῷ εἶδει (σώματι)
»ὁμολογοῦντα ἐκείνοις καὶ ξυμφωνοῦντα, τοῦ αὐτοῦ μετέχοντα τύπου,
»τοῦτ' ἂν εἴη κάλλιστον θέλημα τῷ δυναμένῳ θεᾶσθαι»³. Χρέος δὲ παντὸς
ἡμῶν ἐστὶν ἵνα φροντίσωμεν ὅλαις δυνάμεσι περὶ τῆς ἀληθοῦς μορφώσεως
τῶν παιδῶν, τῶν μελλόντων νὰ παράσχωσι τοὺς ἐπιδόξους τῆς πατρί-
δος πολίτας, οὗ οἰδὲν ἄλλο ἐστὶ τιμιώτερον καὶ θεϊότερον⁴, ὑπ' ἔψαι
ἔχοντες ὅτι θάσις τῆς εὐδαιμονίας πάσης κοινωνίας ἐστὶν ἡ ἀγωγή καὶ
ἡ παιδεία ἡ ἐρεθισμένη ἐπὶ ὑγιῶν θρησκευτικῶν ἀρχῶν. Ἡμεῖς οἱ Ἕλ-
ληνες μετὰ τῆς ἱερᾶς θρησκείας τοῦ φιλανθρώπου Ἰησοῦ δέον νὰ συνταυ-

1) Πλάτ. Νόμ. Α', σ. 643, β' - δ'.

2) Πλάτ. πολιτ. Γ', σ. 401, β' - γ'.

3) Πλάτ. πολιτ. Γ', σ. 402, δ'.

4) Πρβλ. Πλάτ. φαίδρ. σ. 241, γ'. Θεάγ. σ. 122, ε'. 127, δ'.

τίζωμεν τὴν ὑπαρξιν ἡμῶν, ἅτε ταύτης διαφυλαξάσης καὶ τὴν γλώσσαν τῶν προγόνων ἡμῶν καὶ τὴν ἐνδοξον ἡμῶν ἐθνότητα, ἅτινα ἄλλως ἐν ἡμέραις πονηραῖς κηλεῖται ἐξτρανησθῆ τέλεον. Ἐξ εὐγενῶν προγόνων καταγόμενοι ἔχομεν ὑποχρεώσεις, διότι, ὡς Γάλλοι λέγουσι, «La noblesse oblige» ἐφ' ᾧ ὀφείλομεν νὰ δεῖξωμεν ἐμπράκτως ὅτι ἐσμεν γνήσιοι ἀπόγονοι ἐκείνων καὶ εὐγενεῖς γόνοι αὐτῶν, ἀλλὰ μὴ ποιῶμεν ὡς ὁ Ἴσοκράτης λέγει· «οἱ φιλοτιμούμεθα ἐπὶ τοῖς τῶν προγόνων ἔργοις —, οὐδὲν δὲ τῶν αὐτῶν ἐκείνοις πράττομεν, ἀλλὰ πᾶν τούναντίον»¹. Ἐὰν αἰσχροὺν ἴσταν ἴνα οἱ παῖδες μὴ μιμῶνται τοὺς καλοὺς αὐτῶν γονεῖς², πολὺ αἰσχρόν ἐστιν ἴνα μὴ μιμῶμεθα ἡμεῖς ἐνδόξους προγόνους, οὓς οἱ ἄλλογενεῖς μιμούμενοι καὶ προϊστάμενοι παράδειγμα εὐδαιμονοῦσι καὶ κλείζονται· «οὐ γὰρ ἄλλοτρίοις ἡμῖν χρωμένοις παρὰδείγμασιν ἄλλ' οἰκείοις — κευδαίμοσιν ἔξεστι γενέσθαι»³. ἐφ' ᾧ ἐὰν θέλωμεν νὰ φέρωμεν ἀνευθυριάστως ὅπερ φέρομεν ὄνομα τοῦ Ἑλλήνος, ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν ἀείποτε ὑπ' ὄψει τοὺς τοῦ Ὀμήρου στίχους,

«Αἶψ' ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων,
 »μηδὲ γένος πατέρων αἰσχυρόμεν»⁴.

Ἐθνικὸς χαρακτήρ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦν ἡ φιλομάθεια, ὃν καὶ ὁ Παῦλος ἀναγνωρίζων λέγει, «Ἑλληνες σοφίαν ζητοῦσι»,⁵ πρὸς δὲ καὶ ἡ μεγίστη περὶ τῆς παιδείας καὶ τῆς βελτιώσεως τῶν υἱῶν αὐτῶν σπουδαία μέριμνα, ὡς αὐτοὶ οὗτοι τοῦτο ἐξηγοῦνται. «Οὐ γὰρ ἔστι περὶ ὄτου »θειοτέρου ἢ ἀνθρώπου βουλευσαίτο ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν »αὐτοῦ οἰκείων»⁶. «Οὐ γὰρ οἶδα ὑπὲρ ὄτου ἂν τις νοῦν ἔχων μᾶλλον »σπουδάζον ἢ ὑπὲρ ὕεος αὐτοῦ, ὅπως ὡς βέλτιστος ἔσται».⁷ Ὀφείλομεν οὖν καὶ ἡμεῖς νὰ ἔχωμεν τὴν προγονικὴν ταύτην φιλομάθειαν καὶ τὴν περὶ τῶν παιδῶν σπουδαίαν φροντίδα, φροντίζοντες περὶ συστάσεως καλῶν σχολείων καὶ περὶ μορφώσεως καλῶν διδασκάλων, ἀξίων τῆς κλήσεως αὐτῶν, εὐσυνειδήτων καὶ τὴν διδασκαλικὴν τέχνην ἀρίστων, ἐξ

1) Ἴσοκράτ. Εἰρήν. § 41.

2) Ἴσοκρ. Δημόν. § 11.

3) Δημοσθ. Ὀλυμπ. Γ', § 23. πρβλ. καὶ Ἴσοκρ. Φίλιπ. § 113

4) Ἰλιάδ. Ζ', 288-209.

5) Ἰλιάδ. Ζ'. 208—509.—

6) Παῦλ. Α', Κορινθ. α', 22.

7) Πλάτ. Θεάγ. σ. 122, 6'.—

8) Πλάτ. Θεάγ. 127, δ'.—

ὧν ὡς ἐκ πηγῆς πολυχεύμονος ἀπορρεῖ καὶ προέρχεται ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ τῶν παίδων βελτίωσις. Νῦν μάλιστα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐκ τοῦ συστάδην πολεμουμένου, ὀφείλομεν νὰ δεῖξωμεν δραστήριον καὶ περισκεμμένην ἐνέργειαν, ὅπλαν ἀκατανίκητον τὴν παιδείαν καὶ τὴν σύστασιν καλῶν σχολείων μεταχειριζόμενοι, δι' ὧν πληθύνεται ἡ γνῶσις, ἣτις ἐστὶ δύναμις ἐθνικῆ. Διὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τοῖς πᾶσι διαδιδομένης δυνάμεθα νὰ ἐξελληνίσωμεν τοὺς περὶ ἡμᾶς λαοὺς καὶ πάσωμεν τὰς φυλετικὰς ἐριδὰς, αἵτινες πρό τινος ὑπ' ὀθνεῖων τινῶν, ἰδιοτελείας ἐπιδικάζοντων, ἐνεργοῦνται παρ' ἡμῖν. «Ἡ παιδεία τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα ἠεποποίηκε μηκέτι τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας». Ἄν πράττομεν δὲ ἔργον αἰσχρὸν μετόχους τῆς ἡμετέρας παιδείας ποιοῦντες τοὺς περὶ ἡμᾶς λαοὺς καὶ φωτίζοντες αὐτοὺς ἐν πικρῇ κυλινδομένους ἀμαθεία ἀλλὰ φιλόανθρωπον. Ἕλληνα ποιητὴς ἦν ὁ πρῶτος ἀναφωνήσας.

«Ἄνθρωπός εἰμι καὶ τάνθρωπου μοι μέλει»,

ὅπερ ὁ πανελλήνιος ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησε καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ, «ὥσπερ ἐν κρατῆρι φιλοτησίῳ μίξας τοὺς βίους καὶ τὰ ἦθη καὶ τοὺς γάμους καὶ τὰς διαίτας πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην ἡγεῖσθαι πᾶντας διδάξας, συγγενεῖς δὲ τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλοφύλους δὲ τοὺς πονηροὺς· τὸ ἑλληνικὸν καὶ βαρβαρικὸν μὴ χλαμῦδι, μηδὲ πέλτη, μηδὲ ἀκινάκη, μηδὲ κἀνδυῖ διορίζειν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἑλληνικὸν ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ, τὸ δὲ βαρβαρικὸν κακίᾳ καὶ ἀμαθείᾳ τεκμαίρεσθαι». ²

Ὅτε ὁ Περικλῆς, ὁ υἱὸς τοῦ πάνου Περικλέους καὶ τῆς Ἀσπασίας, ἠρώτησε τὸν Σωκράτην, τί οἱ Ἀθηναῖοι ποιοῦντες ἀναλάβοιεν ἂν τὴν ἀρχαίαν ἀρετὴν, οὗτος εἶπεν αὐτῷ. «Οὐδὲν ἀπόκρυφον δοκεῖ μοι εἶναι, ἀλλ' εἰ μὲν ἐξευρόντες τὰ τῶν προγόνων ἐπιτηδεύματα μηδὲν χεῖρον ἐκείνων ἐπιτηδεύοιεν, οὐδὲν ἂν χεῖρους ἐκείνων γενέσθαι· εἰ δὲ μή, τοὺς γενῶν πρῶτευσοντας μιμούμενοι καὶ τούτοις τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύοντες, ὁμοίως μὲν τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι οὐδὲν ἂν χεῖρους ἐκείνων εἶεν, εἰ δ' ἐπιμελέστερον, καὶ βελτίους». ³ Αὐτὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς ποιοῦντες δυνάμεθα νὰ εὐδαιμονήσωμεν. Δυνάμεθα μὲν νὰ μιμώμεθα καὶ τοὺς νῦν ἀνά τὴν Εὐρώπην πρῶτευσοντας περὶ τὰ τῆς τῶν παίδων ἐκπαιδεύσεως, ἀλλ' ἰδίως

1) Ἰσοκρ. Πανηγ. §. 13.—

2) Πλούταρχ. περὶ τύχ. Ἀλεξ. Α.6.—

3) Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', ε, §. 14.—

ὀφείλομεν νὰ μιμώμεθα τὸ παιδευτικὸν σύστημα τῶν ἡμετέρων προγόνων, οἵτινες ἐχρητίμευσαν ὡς παράδειγμα τῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς εἰς πάντας τοὺς λαοὺς κατὰ πάντα τόπον καὶ χρόνον. Οἱ Γερμανοὶ καὶ πάντες οἱ περὶ τὴν παιδευσιν τῶν παίδων ἀσχοληθέντες εἰσὶν ἀκριβεῖς μιμηταὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων οὐδ' ἀνεκάλυψαν νέον τι, οὔτινος ἐκεῖνοι ἐστεροῦντο· διότι καὶ ἡ γυμναστικὴ καὶ ἡ μουσικὴ καὶ τὰ νηπιαγωγεῖα¹ καὶ εἴ τι ἄλλο δύναται νὰ νομισθῆ ὡς ἐφευρέσεις τῶν νεωτέρων ἀναγκαῖα περὶ τὴν τῶν νέων παιδευσιν, ἅπαντα ἔλκουσι τὴν καταγωγὴν ἐκ τῶν ἀθανάτων ἐκείνων Ἑλλήνων, ὧν τὸ παιδευτικὸν σύστημα μελετήσαντες ἰκανῶς οἱ νῦν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην περὶ τὴν ἀγωγὴν τῶν παίδων πρωτεύοντες ἀνέπτυξαν καὶ ὑποδόμησαν τὸ ἐξυτῶν. Ἡ τῶν παίδων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων παιδευσις, ἣν καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ μιμώμεθα, πρόκειται σαφῆς ἐν Πρωταγόρᾳ Πλάτωνος, λέγοντος περὶ αὐτῆς τάδε. «Ἐκ παιδῶν σμικρῶν ἀρξάμενοι, μέχρις οὗ περὶ ἀνζῶσι, καὶ διδάσκουσιν καὶ νομοθετοῦσιν. Ἐπειδὴν θάττον συνῆ τις τὰ λεγόμενα καὶ τροφῆς καὶ μήτρης καὶ παιδαγωγῆς καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ περὶ τούτου διαμάχονται ὅπως βέλτιστος ἔσται ὁ παῖς, παρ' ἑκάστον καὶ ἔργον καὶ λόγον διδάσκοντες καὶ ἐνδεικνύμενοι, ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἀδίκον, καὶ τόδε μὲν καλόν, τόδε δὲ αἰσχρόν, καὶ τόδε μὲν ὄσιον, τόδε δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ μὲν ποίει, τὰ δὲ μὴ ποίει· καὶ ἐάν μὲν ἐκὼν πείθεται· εἰ δὲ μὴ, ὡς περὶ ξύλον διαστρεφόμενον καὶ καμπτόμενον εὐθύνουσιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς· μετὰ δὲ ταῦτα εἰς διδασκάλων πέμποντες πολὺ μᾶλλον ἐντέλλονται ἐπιμελεῖσθαι εὐκοσμίας τῶν παιδῶν ἢ γραμμάτων τε καὶ κισκρίσεως· οἱ δὲ διδάσκαλοι τούτων τε ἐπιμελοῦνται, καὶ ἐπειδὴν αὐτογράμματα μάθωσι καὶ μέλλωσι συνήσειν τὰ γεγραμμένα, ὡς περὶ τότε τὴν φωνὴν, παρατιθέασιν αὐτῆς ἐπὶ τῶν βιβλίων ἀναγινώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα καὶ ἐκμυθάνειν ἀναγκάζουσιν, ἐν οἷς πολλὰ

1) «Ξονίνας δὲ εἰς τὰ κατὰ κόμας ἱερά δει πάντα ἤδη τὰ τηλικαῦτα παιδία, ἀπὸ τριετοῦς μέχρι τῶν ἑξέτων, κοινῆ τὰ τῶν κομητῶν εἰς ταῦτόν ἑκαστατάς δὲ τροφούς· ἔτι τῶν τηλικούτων κασιμότητός τε καὶ ἀκολασίας ἐπιμελεῖσθαι, τῶν δὲ τροφῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἀγέλης συμπάσης—ἡ καταστᾶσα (ὑπὸ τῶν νομοφυλάκων γυνῆ) ἀρχέτω φοιτῶσα εἰς τὸ ἱερόν ἑκάστης ἡμέρας καὶ κολάζουσα αἰετὸν ἀδικοῦντα.—Μετὰ δὲ τὸν ἑξέτη καὶ τὴν ἑξέτην διακρινέσθω μὲν ἤδη τὸ γένος ἑκατέρων, κόροι μὲν μετὰ κόρων, παρθένοι δὲ ὡς αὐτῶς μετ' ἀλλήλων τὴν διατριβὴν ποιείσθωσαν· πρὸς δὲ τὰ μαθήματα τρέπεσθαι χρεῖων ἑκατέρους,—ἐάν δὲ κῆρ ξυγχωρῶσι μέχρι γεμεθῆσιω· καὶ τὰ θήλα» (Πλάτ. Νόμ. Ζ'. σ. 794, ἀ δ'.)

» μὲν νοουθετήσεις ἐνεῖσι, πολλαὶ δὲ διέξοδοι καὶ ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια
 » παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζηλῶν μεμῆται καὶ ὀρέγηται
 » τοιοῦτος γενέσθαι. Οἱ τ' αὖ καθαρίζονται — σωφροσύνης τε ἐπιμελοῦνται
 » καὶ ὅπως ἂν οἴνεσι μηδὲν κακουργῶσι· πρὸς δὲ τούτοις, ἐπειδὴν καθαρί-
 » σματα ἐντείνοντες, καὶ τοὺς ῥυθμούς τε καὶ τὰς ἀρμονίας ἀναγκάζουσιν
 » οἰκειοῦσθαι ταῖς ψυχαῖς τῶν παιδῶν, ἵνα ἡμερώτεροί τε ὦσι, καὶ εὐρυ-
 » θμότεροι καὶ εὐαρμοστότεροι γιγνόμενοι χρήσιμοι ὦσιν εἰς τὸ λέγειν
 » τε καὶ πράττειν· πᾶ; γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας καὶ εὐαρμο-
 » στίας δεῖται. Ἔτι τοίνυν πρὸς τούτοις εἰς παιδοτρίβου πέμπουσιν, ἵνα
 » τὰ σώματα βελτίω ἔχοντες ὑπηρετῶσι τῇ διανοίᾳ χρηστῆ οὔσῃ καὶ μὴ
 » ἀναγκάζονται ἀποδειλιᾶν διὰ τὴν πονηρίαν τῶν σωμάτων καὶ ἐν ταῖς
 » πολέμοις καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν»¹.

Ταύτην λοιπὸν τὴν προγονικὴν τῶν παιδῶν ἀγωγὴν καθ' ὅλου καὶ
 ἡμεῖς μετχειρίζομενοι· καὶ ταῦτα τὰ μαθήματα εἰσάγοντες δυνάμεθα
 νὰ μορφώσωμεν τοὺς παῖδας ἠθικῶς, διανοητικῶς καὶ σωματικῶς καὶ
 ἀναδείξωμεν αὐτοὺς χρηστοὺς πολίτας. Ἡμεῖς μάλιστα ὑπερέχομεν ἐκεί-
 νων, ἅτε εὐμοιροῦντες καὶ ἀληθοῦς θρησκείας καὶ κεκτημένοι καὶ τὴν
 ἱεράν τοῦ Εὐαγγελίου βίβλον, ἣτις πάντων μάλιστα δύνηται νὰ μορφώσῃ
 τὴν καρδίαν καὶ διαφυλάξῃ τὰ ἀγνά τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἡθῆ. Οὕτω πράτ-
 τοντες καὶ περὶ ταῦτα ἀσχολούμενοι δυνάμεθα νὰ εὐδαιμονήσωμεν ἄλ-
 λως δέ, καθ' ἡμῶν ἐπὶ πατραγαθία καυχωμένων οἱ δυσμενῶς διακείμε-
 νοι δύνηται νὰ εἴπωσιν ὅ,τι ὁ Ἰούλιος Κεῖσαρ τοῖς Ἀθηναίοις, μετὰ
 τὴν ἐν Φερσάλοις ἦρταν τὸν ἔλεον αὐτοῦ ἐξαιτουμένοις, εἶπε· «Ποσάκις
 » ὑμᾶς ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἀπολλυμένους ἢ δόξα τῶν πικτέρων περισώσει»;

L. CARRAU

ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ²

(Συνέχεια)

Γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸν Πλάτωνα ἄρχεται ἡ ἀνατροφή πρὸ αὐτῆς τῆς
 συλλήψεως. Ἡ Πολιτεία τοῦ φιλοσόφου εἶνε οἷονεὶ ἱπποφορβεῖον, ἔνθα

1) Πλάτ. Πρωταγόρ. σ. 323, γ'—326 γ'.

2) Ἴδε εἰς γ' καὶ δ' τσυχ. σελ. 93.